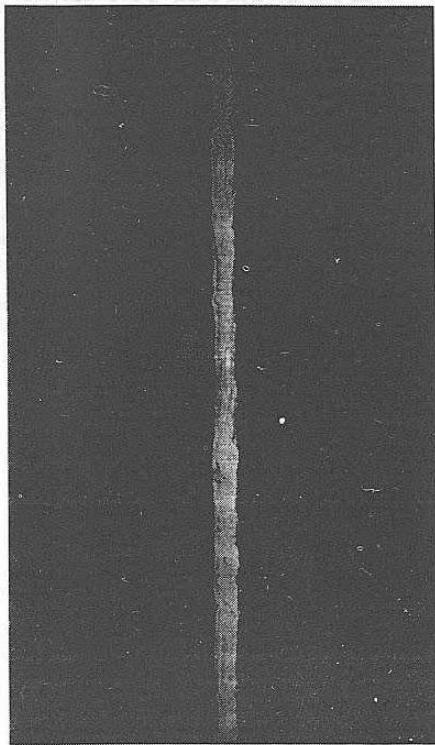


# »romoranka« đorda markovića kodera: alhemija u književnosti

snežana jović-vlaškalić



Newman, Onement I, 1948

Tajanstvo života i književnog rada Đorda Markovića Koderu sadržano u njegovim, u poslednjem trenu od hoda zaborava otrgnutim rukopisima, zapretno u masi negativnih kritika, nerazumevanja i neudubljivanja u svet samovojan i samodovoljan, dugo je bilo nespremno na predaju dosadnjo razumljivosti i nesklonu odgonetanju. To neobično tajanstvo, čiju muzu u ovom radu prizivamo, sačekalo je naše vreme, vek potonji, da bi izazvalo zaslужeni interes, izučavanje i razumevanje, možda prvo pravu tumačenje stranica koje je autor sa retkom upornošću beležio dugi niz godina. U kulturi koja svoje velikane prepoznaće i slavi najčešće sa ponekim vekom zakašnjenja i nije tako čudno biti drsko originalan i nerazumljiv, a biti nerazumevan. Dve stotine godina je trebalo opštetriznatom delu Vuka Stefanovića Karadžića da bude dostoјno proslavljen; Đorde Marković Koder je sve to vreme, iako Vučkov pristaša, tretiran kao jeretik, kao suludo dete koje se igra recima bez smisla, trebalo ga je, dakle, zaboraviti kao minornog stvaraoca. Srećom, Golijat naše tradicionalne kritike nije nepobediv, a savremena književna kretanja zahtevaju uvek novo iščitavanje domaće i svetske tradicije traganju za sopstvenim izvidnicama i prethodnicima. I tako, u tek minuloj gođišnjici velikog Vučkovog slavlja, neminovno stiže i do Koderu — prozvalo ga je vreme, ovo naše vreme u kojem njegovo delo počinje da živi svoj pravi život.

Poznavalač i ljubitelj slikarstva Hijeronimusa Boša neće biti nimalo iznenaden Koderovim hodom ispred vremena, njegovim samovojnim idejama, neprimerenom vremenu iz kojeg su proizašle, ali u današnjem vremenu ne samo živim već i avangardnim. Koder najlepše ilustruje tezu da postoji "... paralelni tradicijski nizovi srpske književnosti, koji često po svojim kvalitetima (još češće po intencijama i potencijalima) predstavljaju književni materijal u najmanju ruku ravnoravnopravn ozvaničenoj glavnoj struci, a posmatrano iz današnje perspektive, sadrže mnogo zanimljivije, modernije i podstičnije procese i fenomene."<sup>1)</sup> Zašto nam je danas toliko zanimljiv čovek koji je čitav jedan ljudski vek književnog stvaranja posvetio uobličavanju teško čitljivog i zatvorenenog sistema kojem ni savremeni čitalac nije sasvim dorastao? »Mi mislimo da svako pravo otkrivanje drži razrešenje bezbroj malih tajni, koje mu služe i u njemu drže svoj kљuc. Šodenje simbola na jednoznačnost znači pomaganje njegovom starenju. Jer, tajna je mlađa i ne zastareva, sve dok se ne otkrije. Kao u slučaju onog hazarskog čupa...«<sup>2)</sup> Pišući o tome šta bi se dogodilo da je Koder pripadao nekoj od velikih svetskih kultura Nebojša Vasović kaže: "... njegova necelovitost i neumerenost bile bi upravo ono što ga približava duhu modernog koj, kad god može, odustaje od celovitog i harmoničnog uime parcijalnog i disonantanog. »Nedovršenost« njegovog dela ne bi se zvala nedovršenost već »delo u nastajanju« ili »otvoreno delo«. Jer, lako je već na prvi pogled uočiti da je za Koderu pisanje bilo pre svega proces a ne grčenje da se u skladu sa određenom književnom normom dode do idealnog rezultata.«<sup>3)</sup> Izgleda da je ipak došlo vreme da se leće »kompleksi male kulture« čijem je uhu i srcu Ezra Paund blizi nego takoreći »lokalni« Đorde Marković Koder. Danas postaje jasnije da taj u našem selu rođeni prorok nipošto nije bio omeden geografskim, političkim, književnim, gradanskim ili drugim granicama.

Svetski putnik, kosmopolita, erudit i poliglota nije se mogao uklopiti u svoje podneblje ni životom ni književnim radom. Ipak, njegov romor dopro je i do nas. Ako se Vuk za svoje ideje borio kao vuk, onda je i Koder opravdao svoje talismanko ime — ime mitskog mačka, vrhovnog starogermanskog božanstva (Katter), pa se padajući kroz vreme, končano dočekao na noge.

Vecina radova o Đoru Markoviću Koderu i njegovom delu bazirana je na analizi takozvanog »jezičkog eksperimenta« koji je imponovao svojom slobodom, novinom i doslednošću. No, da li je eksperiment bio samo jezički, samo pesnički ili dublji, zasnovan na nekakvim filosofskim, naučnim ili paranaučnim načelima? Koder nije želeo kompromise ni slavu, pa se osamio i u životu i u književnosti, pišući po sopstvenom kriterijumu i htenu delo čije je veličine i ambicioznosti bio svestan. Da je imao određeni koncept ili nekakvu ideju vodilju sveđoči ne samo obimnost i razudenost njegovog pesničkog dela podložnog sjeđinjavanju u celovit tekst, već i želja i svest da se njegovo pisanje razlikuje od celokupne književnosti slovenskih naroda. Samo da li je to bio koncept praćenja imaginacije, prevladavanja zvučanja nad značenjem, pisanja po načelu zaumnog ili nečeg sličnog?

Pokušala bih da razvijem jednu uvek prisutnu ali nikad ozbiljnije istraženu mogućnost — tezu o ezoteričnoj, uže al hemijskoj, osnovi Koderovog koncepta. Mogućnost ovakvog tumačenja prvi je naslutio Slavko Leovac u »Portretima srpskih pisaca XIX veka«<sup>4)</sup> kada je pišući o ekspresivnosti jezika Dorda Markovića Koderu prečesto pominjao metamorfozu i mistiku radanja ljudskog govora i približavanje »nesvesnoj čistoti bitka prirode«. Međutim, Leovac smatra da Koderovo arhaično jezičko stvaranje slika i metafora kosmosa, zemlje, biljka i živih bića (naizgled u narodnom desetercu i prividno jezikom srpskih baba i matera) znači jedino prevlast pesničke nadrealnosti nad

»čitljivim« delovima teksta spevova, te da pesnik samo »anticipira moderno nadrealističko i simbolističko pesništvo«. Mada Leovac ne gleda blagonačlono na Koderovo tvorenje reči, možemo pročitati da se u njegovoj »laboratorijskoj reči« sem besmislenih i detinjastih dešavaju i »uzbudljivo plodni, istinski poetski proces«, iako mu se to ne dopada Leovac ipak konstatuje da Koder pevanjem teži da vrši, da otkrije »bitia«, da je »stalno čarao oči trudnog Ježika... sve u težnji da ga posveti i učini sudobnosnim«. Ovaj sud bi spadao u objektivniju verziju mišljenja Miodraga Pavlovića (što ga je pomalo zlurado raskrinkao Nebojša Vasović u knjizi »Poezija kao izvanumište«)<sup>5)</sup> da poezija bez značenja, nerazumljiva, sa jezikom koji je »nastran... bez lepote, pa i bez duhovitosti« što izbori ali ne govori i nije poezija vredna pažnje. Ovo je ujedno i tradicionalna premlađujuća književne kritike — sve što je nerazumljivo ili van norme nije dobro i nije vredno pomena.

Sasvim eksplicitno tezu o ezoteričkoj osnovi Koderovog stvaralaštva pominje Dušan Ivanović u pogоворu fototipskom izdanju »Romoranki«<sup>6)</sup>, što je jedan od najrelevantnijih tekstova o Koderu, jer je autor radio na iščitavanju Koderove rukopisne zaostavštine nakon smrti Bože Vukadinovića, te na jezičkom i pravopisnom uobličavanju i štampanju »Spevova« za koje je napisao »Napomene«. Ivanić odlično uočava sve bitne karakteristike Koderovog stvaralaštva samo ne može da se opredeli između ideje da Koder, doduše nešto inventivnije od drugih, prati svoju epohu i ideje da iza njegovog dela stoji ezoterija. Kao i obično istina je negde na pola puta, ali nas prvenstveno interesuju uticaji alhemije. Ivanić smatra da je Koderov eksperiment vremenom gubio vrednost zbog začudjuće jednostranosti i težnje autora za istoču. Doista, rekla bih da je Koder pesnik jedne ideje i jednog jedinstvenog speva, ali ako prepostavimo da on uporno nastoji da napiše celovito al hemijsko-književno delo onda otpada misao o regresiji ili stagnaciji Koderovog stvaranja i otkriva se neverovatna doslednost u razvijanju odredene ideje. On ne forsira fabulu nego ideju i to čini sa određenom namerom koja je strogo individualna. Ako povežemo Koderovo delo sa alhemijom primetićemo da u njemu ima mnogo manje slobode nego što se to na prvi pogled čini, tačnije da je ta sloboda uglavnom namerana.

\*\*

Pokušajmo sada da uspostavimo vezu između Koderovog života, rada i alhemije. Koderov život obavijen je velom tajne, on svojim pustinjaštvom vrlo dobro čuva od ostalog sveta i sopstvenu privatnost i samobitnost svoga dela čije originalnosti je svestan. Najpre namerava da »Romoranku« prevede na arapski (što sugerira moguću vezu sa islamskim al hemijskim izvorima) te da u nizu štampa svoje spevove, ali pošto delo ostaje nezapaženo, povlači se, nastavljajući da piše i da nepokolebljivo neguje svoju jedinstvenu ideju. Prateći put al hemijske hermetike u oba pravca: dosezanje praiskona da bi se ostvario drugi cilj — dosezanje savršenstva, Koder je stvorio laboratoriju reči, pokušavajući da ozlati sopstveni jezik istovremeno oplemenjujući samog sebe. Stoga njegov rad ne možemo svesti samo na jezički eksperiment, niti bih tvrdila da mu je cilj bio da stvoriti opštetrivajuću jezičku normu. Kao svi al hemičari Koder je bio individualista, mističar i filozof koji se ne iscrpljuje samo u jezičkom ek-

sperimentu, nego možemo reći, da živi svoj eksperiment. Koderovi spevovi nemaju u klasičnom smislu temu, ideju ili radnju, oni prate jedinstvenu, baznu »ideju« koja se ne razvija nego je stalno prisutna (iz reči u reči) sa ciljem da romori suštinu kroz neobične složenice i nerazrešive simbole, umesto da priča priču. Koder je tragač za praslikama i prajezikom (otud ga je medju prvima otkrio Vasko Popa); Koder je poeziju doveo do krajnosti, dajući rečima potpunu slobodu u nastajanju i međusobnom kombinovanju, ukidajući (tada još nepostojecu) podelu na oznaku i označeno; Koder je potpuno uklonio mimetičku logiku stvarajući sopstvene kovance i sopstvene simbole i po svemu tome on je zaista preteča modernog poetskog izraza. Međutim, u glorifikovanju ne treba preterivati (kao N. Vasović) jer Koder je ne namerno anticipirao moderno, baveći se nečim kod nas sasvim nepoznatim: alhemijom u književnosti. Baš kao što je Hiperonimus Boš ispunio svoja platina alhemičarskim simbolima a danas ga povezuju sa nadrealizmom u slikarstvu. Iz današnje perspektive Koder doseže čistu suštinu poezije, ali u kontekstu svog vremena njegova poezija je bremenita mnogim uticajima. Koder ne kopira stvarnost, ali podražava najviše alhemiju, a nešto manje prosvetiteljstvo i sentimentalizam, tek koliko se to uklapa u njegove postavke i koliko to svaki pisac mora. No, Koder je ipak živeo i u svom vremenu i na svom tlu, pa njegovo »djelo nudi pretpostavke one mnogolikosti koju je srpska književnost prve polovine 19. vijeka višestranju posvjeđovala, naročito u upornim i smjelim pokusajima da uzdigne poetku riječ, i da načini velika djela miješanjem filosofskog i estetičkog, etičkog i pjesničkog, religioznog i mističnog, lirskog, epeskog i dramskog, lokalnog i univerzalnog, utilitarnog i larpurlartističkog, narodnog i književnog (knjižkog).<sup>7</sup> Ponegde su se Koderova interesovanja potpuno poklopila sa težnjama naših predromantičara: interes za narodni folklor, interes za narodni jezik i stil, ideja monizma, prisutnost sna, proročanstva, simbolizma, mitskih slika, povratka prirodi.<sup>8</sup> Ipak, čini se da su ti dodiri bili manje-više slučajni jer Koder je više okrenut svetu nego sunarodnicima: visokog obrazovanju, poznavalcu klasičnih autora, mnogo putuje i prati savremena kretanja u suvremenoj svetskoj literaturi i nauci. Posmatran iz ugla koji nas interesuje, devetnaesti vek je vreme ponovnog jačanja interesa za okultno i uopšte duhovno, verovatno zbog zasićenosti racionalizmom i prosvetiteljstvom ili kako bi rekao V. B. Jefts to je »pobuna duše protiv intelektusa«. Veruje se u duboku mudrost velike starine koja je skrivena od običnih ljudi patinom raznih tradicija, veruje se i da čovek može dostići moć i veličinu boga, tek započeto izučavanje filologije (Jakov Grim i dr.) koristi se u neobične i čudesne svrhe.

U Koderovom delu nije teško prepoznati neke od osnovnih alhemijских principa. Ograničimo se samo na one koje smo pomenuli objašnjavajući suštinu alhemije. Zašto zahteva za hiperarijskim i etički jasnim odnosima (bogobojazljivost, poslušnost, dužnost) koji Dušan Ivanić u »Romoranci« prepoznaće kao rudiment prosvetiteljskog pokreta, tačnije kao prenošenje tradicionalnih konvencija ljudskog društva na biljni i životinjski svet, zašto, dakle, to ne bi mogao biti alhemičarski zahtev za usavršavanjem i oplemenjivanjem čoveka kroz predanost radu i molitvi, kroz smernost, upornost i poslušnost, poznavanje dužnosti i hiperarijskih principa? Pomalo nelogično bi bilo da se Koder u književnom tekstu tako združno zalaže za društvene konvencije kojih se u životu nije preterano pridržavao. »Romoranka« doista propoveda poslušnost:

»Neposlušnost! Moja trači sreća, dognala me do vrzini kola.«<sup>9</sup>  
»Romoranka« str. 45)

ali poslušnost višeg promisla:

»Jer poslušnost mora još da traje Gor skoj vili Dinarka godilji.«  
»Romoranka« str. 16)

cime se obezbeduje red u prirodi. Evo šta bi se dogodilo kada bi ptice zanemarile princip poslušnosti:

»Nadežde bi malaksala cena,  
Tih vreme, izgubilo krenu,  
Bledi Mesec izgubio menu,  
Latice bi prekidica bila  
Izmed Snila, izmed Sanarija,  
Koja Zemska za Nebesno poje,  
Di se tuge, pečać upokoji,  
Blagi melem za modraste ranе!«

(»Romoranka« str. 16-17)

Zbog neposlušnosti prekinut je veza između Dinarke i Majke, okončano je »srećno, zlatno vreme« harmonije kad su »Sreće, duša, plova u miru!« (»Romoranka« str. 50). I pored svega, ne zahteva se slepa poslušnost: poznavanje dužnosti - prema svetlim, isto prema sjetim. (»Romoranka« str. 16) uključuje i ideju da »nije sveto, sve to što je svetlo« te da u odabiranju sopstvenog puta ne treba prenaglavljivati (»Nek ostaje želja u Nejaku«) nego pratiti »Slovca Majke, zlatne su skazaljke« (»Romoranka« str. 48).

Kroz tekst se jasno očituje da je Koder puno i detaljno posmatrao i proučavao prirodu trudeći se da njene raznolike zvuke i glasanja pretoči u onomatopeje i potpuno nove reči:

»Sa sundicah civiluk curkutaju  
Cveling, crbe, cicev, cababje.«  
»Romoranka« str. 4)

Dobar primer su i stihovi 70–80 uz tumačenje u »Razjasnici«. Poput Paracelzusa verovao je da je priroda vrhovni autoritet, veličao je narodne travare i prirodnu biljnu medicinu, a omalovažavao škole i institucije znanja (posveti i razjasnice posvetne u »Romoranci«). Podsetimo se ovde da je alhemija u vremenu konstituisanja nauka (XVII vek) oslabila, napustila eksperiment i okrenula se oplemenjivanju čoveka po ugledu na Prirodu. Priroda je nastala iz savršenstva i savršenstvu uvek teži, a alhemičar se od nje mora učiti jednostavnosti, strpljenju, istražnosti i postepeno spoznavati istinu, kako bi mogao da nastavi rad prirode tako gde je prekinut, bilo na stvaranju plemenitih metala od prostih, bilo na oplemenjivanju čoveka. Uticaj je moguć jer su i priroda i čovek nastali od jednog, jer postoji jedinstvo svih stvari, jer »Jedno je sve i kroz njega je Sve i nijime je Sve i ako nemaš Sve, Sve je Ništa« (Kleopatra, »Pravljenje zlata«). Ili kao što u »Smaragdnoj ploči« kaže Hermes Trismegistus: »I kao što su svi stvari bile i kao što su izvedene iz jednog, mišiju jednog, tako su sve stvari rođene iz ove jedne stvari, usvojenjem. Sunce je njen otac, mesec je njen mati. Vetar ju je nosio u utrobi, zemlja je njen dojilja. Tu je otac svakog savršenstva na svetu!«<sup>10</sup>

Alhemičarska ideja da »Jedno je sve« (uz potencijalno prisutnu ideju o reinarkciji) sažeto, skoro aforistično je izražena u stihovima:

»Bože mili, u premetu biva,  
Da se tajno stoletija snaže  
Preobraz u razne istovete.«  
»Romoranka« str. 9)

Ipak ne sme se zanemariti delimično poklapanje sa u predromantizmu obnovljenom vizantijskom idejom monizma koja »... proklamuje sveukupnu povezanost sveta i svemira, čoveka i prirode, pa preko nje i čoveka sa bogom...« priroda je knjiga iz koje se uči o bogu, svet je jedan i sve je u njemu u vezi od tvorca do čoveka, od neba do zemlje... neraskinuti lanac povezuje boga sa čovekom upravo preko prirode... Bog i čovek su izjednačeni!«<sup>11</sup>

Religioznost koja se provlači kroz Koderove tekstove, prisutna i u »Romoranci«, uglavnom bi se mogla svesti na odredene moralne postulate hrišćanske religije tipa: put do Apostola, do savršenstva, traži očišćenje od telestosti, odricanje od užitaka, ili stav da bez grenača, od neba do zemlje... neraskinuti lanac povezuje boga sa čovekom upravo preko prirode... Bog i čovek su izjednačeni!«<sup>11</sup>

»Udešava kako joj je lakše  
Pretrpiti, sebi – prebacaje,  
Te, prekorke nerazbora borke,  
Pretrnuti, i ne bolovati.«  
»Romoranka« str. 51)

Međutim, Koderovo veri nedostaje hrišćanski Bog. Na vrhu njegove mitološke hiperarije ustoličen je nepriskosnoveni Tvorac čije se značenje, nasuprot mnogo delotvornijim vilama, iscrpljuje u imenom naznačenjo funkciji demijurga — što bi moglo da svedoči o uticaju gnosticizma.

Pojedini moderni istraživači smatraju da je gnosticizam glavni izvor alhemijске mistike, te

da je zbog toga zvanična crkvena vlast odbijala i kažnjavala svaku vezu alhemije i teologije, mada je veza evidentna i veoma jaka. Prisustvom gnosticizma mogla bi se objasniti i Koderova žed za saznanjem koja je prevazila religijska i nacionalna ograničenja (zanimao se za judaizam, mohamedanstvo i hinduizam) i koja svedoči o njegovom istinskom kosmopolitizmu.

Lako se može uočiti da Koderovim delom dominira ženski princip, njegov kosmos je, može se reći, ženski. Budemo li se klonili psiholoških tumačenja frojdističkog tipa u kojima bi prevladavao pojam celibata i »razotkrivanje« piščevog detinства, ostanje nam mogućnost da ponešto rastumačimo uz pomoć uticaja alhemije. Slavko Leovac ovako tumači Koderovu odluku da piše jezikom »prostih matera iz Srema, Bačke i Banata«: »Vukove i Milutinovice ambicije Koder je koncentrisao u težnje izučavanju materinskog, ženskog jezičkog i potetskog stvaranja. Jer, u majkama se ne samo obnavlja mistika radanja ljudskog života nego i mistika stvaranja jezika i poezije. To je immanentna poetika, gotovo bismo mogli reći mistično-lingvistička poetika Dorda Markovića Koder-a.<sup>12</sup> Udobno li se u osnove alhemije uočimo da je prvobitna veština u značajnoj meri vezana upravo za ženski princip: nastanak alhemije vezuje se za sinove Božje (pale andele) koji su Bogu svojstvenu magičnu moć preneli na »kćeri ljudi« što »bejahu lepe«, a kao nagradu za ljubavna uživanja, u želji da ih nauče da prave nakit, odeću i mirise i time uvećaju svoju lepotu. Da je ovaj mit Koder dobro poznavao svedoči i priča o andelima koji su sunčanim zracima i kroz san majkama izdavali nebeske tajne i magijsku snagu bilja, zrog cege sa izgnani (pali) sa Neba, što i danas Žale i Mesec i Sunce, a što je Koder tako lepo ispričao u »Razjasnici« za reč podbel.<sup>13</sup> Božo Vukadinović čak tvrdi da bismo rekonstruišući ceo spev našli ogromnu snagu plodenja cija krajnja svrha je carstvo genija sa vladom andela koji su duh ukrali i darivali majkama. Treba zabeležiti da alhemičare na putu do Kamena filosofa vodi žena, muza, Priroda, a u »Dijalogu Kleopatre i filosofa« iz II. veka n.e. filozof koji razmišlja o svom delu poređi se sa majkom koja razmišlja o plodu svoje utrobe, dok se hemijske vodice upoređuju sa mlekom. Napomenimo samo da Miodrag Popović smatra da u Koderovoj mitologiji mleko ima izuzetno važnu ulogu kao sveto i životodavno, pokušavajući čak da ga poveže sa smisom pesnikovog nadimka. U »Devesilju« pak, mali svetić (microcosme) stvoreni je kad »Lozarica — Matera — kad Lastarić od utrobe odvoji«<sup>14</sup> čemu prisustvuje čitava svita hiperarijski postavljenih vila. Evo što a ženskom principu u Koderovom delu, premda nenamerino, kaže Božo Vukadinović: »Isto onako kako se duh boga pretvara u duh boginja, pa se svetkovine muškosti preoblikuju u svetkovine materi, u Velikim Gospojama, isto tako se i duh, po volji, javlja u vidu duše, a filozofija u ruhu poezije, a nauka prelazi u oblast matematike koja naprosto prati reči, i uzima za simbole sama slova — što sve liči na nekakvo tajno zaricanje praćeno ženskim principom!<sup>15</sup>

1 Sava Damjanov, »Korenji moderne srpske fantastike«, N. Sad 1988, str. 10.

2 Milorad Pavić, »Hazarčić i druga lažna sećanja«, Istorija, stalež i stil, Novi Sad 1985, str. 271.

3 Neboja Vasović, »Poezija kao izvanumište«, Beograd 1983, str. 14–15.

4 Slavko Leovac, »Dorde Marković Koder«, »Portreti srpskih pisaca XIX veka«, Beograd 1978, str. 201–208.

5 Neboja Vasović, »Žal za klasicizam ili kud se denuše lepota oblike i povezanost smisla«, »Poezija kao izvanumište«, Beograd 1983, str. 73–91.

6 Dušan Ivanić, »Sanarica Dorda Markovića Kodera«, »Romoranka«, Beograd/Gornji Milanovac 1986, str. I–XXII.

7 isto, str. XXI–XXII.

8 Milorad Pavić, »Radanje nove srpske književnosti«, Beograd 1983, (poglavlje »Predromantizam«) str. 411–515.

9 Odavde po nadalje svi citati navode se prema fototipskom izdanju: D. M. Koder, »Romoranka«, Beograd/G. Milanovac 1986.

10 Kleopatra i Hermes Trismegistus citirani su prema prevodu i knjizi: D. Đorđević-Mileusnić, »Zmija i zmaj — uvod u istoriju alhemije«, Beograd 1985, str. 16 i str. 20.

11 Milorad Pavić, »Radanje nove srpske književnosti«, Beograd 1983, str. 447.

12 Slavko Leovac, »Dorde Marković Koder«, »Portreti srpskih pisaca XIX veka«, Beograd 1978, str. 202.

13 D. M. Koder, »Romoranka«, Beograd/G. Milanovac 1986, str. 64.

14 D. M. Koder, »Devesilje«, »Spevovi«, Beograd 1979, str. 197.

15 Božo Vukadinović, »Pesničko delo D. M. Koder-a, »Spevovi«, Beograd 1979, str. 9.